

Нова трилема у світовій економіці

Зміна клімату, середній клас і глобальна бідність: будь-яка комбінація двох цілей здійснюватиметься за рахунок третьої

У 2000 році я опублікував статтю, в якій була викладена теорія «політичної трилеми світової економіки». Я стверджував, що просунуті форми глобалізації, національна держава і демократична політика не можуть співіснувати. Згодом суспільство обирає (у кращому разі) два з цих трьох компонентів.

Я припустив, що в довгостроковій перспективі національна держава зникне. Але не без боротьби. У короткостроковій перспективі видавалося ймовірнішим, що уряди прагнутимуть посилити національний суверенітет для розв'язання проблем із розподілом доходів і держуправлінням, що виникли через глобалізацію.

На мій подив, трилема виявилася дуже живучою. Я розвинув цю ідею в книзі «Парадокс глобалізації», яку було опубліковано через десять років. Зокрема, концепція трилеми допомагала краще зрозуміти невдоволення гіперглобалізацією, вихід Британії з Євросоюзу, піднесення крайніх правих сил і майбутнє демократії в ЄС.

Утім, зараз мене турбує інша трилема. Йдеться про тривожну ймовірність, що не можна буде одночасно вести боротьбу зі зміною клімату, розширювати середній клас у розвинених країнах і скорочувати глобальну бідність. З цих цілей дві (у будь-якій комбінації) в нинішній політичній ситуації можна досягти, лише відмовившись від третьої.

У перші повоєнні десятиліття як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, у політиці робили акцент на економічному зростанні та внутрішній соціальній стабільності. Розвинені країни будували щедрі соціальну державу і поступово відкривали свої ринки для експорту з бідних країн, контролюючи вплив цих заходів на розподіл доходів та їхні соціальні наслідки. Результатом стало інклюзивне зростання економіки в багатих країнах і значне скорочення бідності в тих країнах, що розвиваються, які

проводили правильну політику.

Ця стратегія була успішною, але вона ігнорувала ризики зміни клімату. І з часом наслідки зростання економіки за рахунок спалювання викопних видів палива стало важко ігнорувати.

Тим часом післявоєнний кейнсіанський, соціал-демократичний суспільний договір у розвинених країнах почав розвалюватися через внутрішні суперечності, породжені моєю початковою трилемою. Коли колишня Бреттон-Вудська модель змінилася гіперглобалізацією, на ринку праці в розвинених країнах стався сильний збій, що послабив і середній клас, і саму демократію. Обидві тенденції вимагали нових стратегій.

У США адміністрація президента Джо Байдена рішуче відреагувала на нові реалії. Вона зробила прорив, заохочуючи великі інвестиції у відновлювану енергетику і в зелені галузі заради боротьби зі зміною клімату. І вона поставила перед собою мету відновити середній клас шляхом збільшення переговорної сили працівників, повернення в країну виробництва і створення робочих місць у тих регіонах, які сильно постраждали через китайський імпорт.

Підвищена увага до клімату і середнього класу була потрібна вже давно. Однак заходи, які влада в США і Європі вважає необхідною реакцією на провали політики неолібералізму, в бідних країнах розглядають як атаку на їхні перспективи розвитку. Нові версії промислової політики та інших форм регулювання часто мають дискримінаційний характер і загрожують заборонами на імпорт промтоварів з країн, що розвиваються.

У США зелені субсидії стимулюють використання вітчизняних, а не імпортованих компонентів. У ЄС механізм плати за вуглець незабаром змусить «брудних» експортерів із країн, що розвиваються, сплачувати додаткові мита. Уряди бідних країн вважають, що такі заходи саботуватимуть їхні спроби повторити успіхи країн Східної Азії в проведенні експортно-орієнтованої індустріалізації.

Ми можемо уявити собі альтернативну комбінацію заходів, орієнтованих на бідні країни та клімат. У цьому сценарії Глобальна Північ передає значні ресурси (фінансові та технологічні) Глобальному Півдню, щоб там здійснювалися необхідні інвестиції в боротьбу зі зміною клімату та адаптацію до неї.

Крім того, доведеться значно розширити доступ на ринки Глобальної Півночі для товарів, послуг і працівників з бідних країн

Глобального Півдня, щоб поліпшити їхні економічні перспективи. Політика в такій конфігурації морально приваблива. По суті, вона застосовує принципи справедливості, сформульовані філософом Джоном Ролзом, у глобальних масштабах.

Але тут знову трилема піднімає свою потворну голову. Описані підходи не сумісні з імперативом відновлення середнього класу в розвинених країнах. Працівники без вищої або професійної освіти зіткнуться зі збільшеною конкуренцією, що знизить їхню зарплату. Крім того, скоротяться бюджетні ресурси, необхідні для інвестицій у людський капітал і фізичну інфраструктуру.

На щастя, деякі з цих протиріч, найвірогідніше, є умоглядними, а не реальними. Зокрема, влада розвинених і бідних країн має розуміти, що в майбутньому переважну більшість хороших робочих місць для середнього класу створюватимуть у сфері послуг, а не в промисловості. Економічне зростання і скорочення бідності в країнах, що розвиваються, також забезпечуватимуться переважно за рахунок створення нових продуктивних робочих місць у секторі послуг.

Галузі, які вимагають багато робочої сили, наприклад, догляд за людьми, роздрібна торгівля, освіта та інші види персональних послуг, здебільшого відносяться до числа неторгованих. Їхній розвиток не створює такі самі торговельні суперечності, як це відбувається з промисловістю. Тобто конфлікт між імперативом підтримки середнього класу в багатих країнах та імперативом зростання економіки в бідних країнах не такий серйозний, як здається на перший погляд.

Крім того, неможливо боротися зі зміною клімату без значної співпраці країн, що розвиваються. Обсяги викидів парникових газів у США та Європі знижуються, а в країнах, що розвиваються, вони зростають (причому в деяких випадках дуже швидко). У результаті частка цих країн (за винятком Китаю) у загальносвітових викидах незабаром перевищить 50 відсотків. Саме тому розвиненим країнам вигідно проводити таку зелену політику, яку бідні країни погодяться включити до своїх стратегій економічного зростання і не сприйматимуть її як чисті витрати.

Зміна клімату – це екзистенційна загроза. Великий і стабільний середній клас – це фундамент ліберальної демократії. Скорочення глобальної бідності – моральний імператив. Не можна відмовлятися від будь-якої з цих трьох цілей. Проте нинішня політична система негласно, але жорстко нав'язує трилему, яку важко вирішити. Для

успіху перехідного періоду після неолібералізму ми повинні сформулювати нову політику, яка дозволить нам залишити позаду всі ці компроміси.

(c) Project Syndicate 2024

Дані Родрік

Д-р Дані Родрік (Dani Rodrik) – професор міжнародної політекономії в Школі управління Гарвардського університету ім. Джона Ф. Кеннеді, є автором книги *Straight Talk on Trade: Ideas for a Sane World Economy*.

